

YTTRANDE
2018-08-31

Dnr KF2018/V01/29

Kulturdepartementet
Enheten för konstarterna

Betänkandet Konstnär – oavsett villkor? (SOU 2018:23)

Ku2918/00773/KO

Inledande kommentarer om författningsförslagen

Konstfack ställer sig positivt till många av de presenterade förslagen. När gäller författningsförslagen ser vi positivt på den mer inkluderande skrivningen i 1.2 samt de försörjningsmöjligheter som öppnas i och med författningsförslag 1.3. Vi ser även positivt på förslaget i 1.1 men skulle gärna se att produktionsverksamheten strategiskt riktar sig mot fler av de grupper som konstnärliga högskolor har svårt att nå. Vi ser positivt på arbete med produktion och synlighet i områden med socioekonomiska utmaningar då det kan vara svårt att rekrytera från denna bas. Samtidigt finns det liknande klyftor mellan stad och land där vi bedömer rekrytering från glesbygd som en minst lika stor utmaning. I §2, *Ändamålet med statsbidraget*, skulle vi därför föreslå en skrivning som möjliggör riktade insatser mot ungdomar i alla grupper som är svåra att nå.

Utredningens föreslagna formulering:

- förbättra förutsättningarna för ungdomar företrädesvis i områden med socioekonomiska utmaningar att utveckla sina konstnärliga förmågor

Föreslagen formulering:

- förbättra förutsättningarna för ungdomar att utveckla sina konstnärliga förmågor, företrädesvis i områden med socioekonomiska eller kulturgeografiska utmaningar

Angående 9.3.2 Konstnärliga högskolors satsningar mot snedrekryteringar

Konstfack arbetar aktivt med breddad rekrytering och håller det som en viktig fråga, i enlighet med den betoning detta ges i utredningen. Självklart går det att göra mer på den här punkten då komplexiteten i frågan är stor och kräver insatser på i princip alla nivåer och i alla situationer, i allt från antagningsarbete och andra bedömningssituationer, till allt som sker i studenternas dagliga verksamhet på högskolan. På så vis är frågan om breddad rekrytering en fråga som är just bred, och därför behöver arbetas med på ett brett sätt. Dock är vår erfarenhet att denna fråga är sammanvävd med processer långt bortom Konstfack och situationer vi som lärosäte har svårare att påverka. Ett långsiktigt arbete med breddad rekrytering behöver innefatta alla nivåer i samhället. Breddad rekrytering till en högskola är intimt sammankopplad med exempelvis ett breddat rekryteringsunderlag.

Innan de sökande når Konstfack, eller kanske då inte når Konstfack, gör de det efter att antingen lyckats eller inte lyckats ta sig över ett ganska stort antal trösklar. Sådana trösklar är dels avgiftsbelagda förberedande utbildningar, men som vi ser det så är kanske den största tröskeln utbildningspolitisk och kopplad till det faktum att inte alla, oavsett var de geografiskt eller socioekonomiskt befinner sig i landet, har samma möjligheter att ta del av kulturella verksamheter eller etablera en relation till tanken om konstnär som potentiellt yrke. Detta är ett demokratiskt problem och vår hållning är att alla, oavsett var och hur en bor i landet, ska ha tillgång till ett rikt kulturliv, en hållning vi delar med utredarna. Den obalans som finns inom landet på detta område framhålls också i utredningen, och vi är medvetna om detta och motsäger inte den problembilden.

Den snedrekrytering vi ser till konstnärliga högskolor är tyvärr inte unik för konstnärliga högskolor, samma trend ses i kulturskolan exempelvis, vilket framhölls av Kulturskoleutredningen. Vi ser givetvis fram emot resultaten av Kulturskoleklivet och hoppas att nya målgrupper nås och att den deltagande gruppen diversifieras. Ytterligare snedvridningar i rekryteringsbasen kan också uppstå i förhållande till dyra förberedande konstutbildningar. Båda dessa exempel är dock frivilliga verksamheter som genom att de är just frivilliga, inte når alla, även om de som nås förhoppningsvis blir fler. Därför ser vi att det finns stora möjligheter att komma tillrätta med snedrekrytering genom strategiska satsningar i grundskolan och gymnasiet. Att estetiska ämnen inte kommer att bli obligatoriska i gymnasieskolan, såsom det föreslogs i prop. 2017/18:184, är synnerligen olyckligt i sammanhanget. Vi är väl medvetna om att föreliggande utredning förespråkar att estetiska ämnen ska bli obligatoriska i gymnasieskolan, men det faktum att det blev nedröstat tyder på en oroande kulturpolitisk utveckling som direkt påverkar arbeten med breddad rekrytering negativt. Som förklaring till att oppositionen röstade ner förslaget så exempelvis Moderaternas utbildningspolitiska talesperson att det ”snarare [är] de högskoleförberedande kompetenserna och de faktiska yrkeskompetenserna som behöver stärkas” (SvT, 2018-04-12). Även om detta inte alls är en åsikt som ges uttryck för i utredningen är uttalandet ändå intressant i sammanhanget och i förhållande till frågor om breddad rekrytering. Dels uttrycker uttalandet en uppfattning om att konst inte är något en kan syssla med på en högskola, då estetiska ämnen tydligen inte är högskoleförberedande, och dels att det inte är något en kan ha som yrke, eftersom estetiska ämnen inte stärker någon ”faktisk yrkeskompetens”. För en konstnärlig högskola är detta en något överraskande hållning, och inte minst ganska oroande. Breddad rekrytering handlar om att fler människor ska kunna se konstnär framför sig som ett möjligt yrke, och att alla ska erbjudas lika möjligheter för att nå dit, och om till och med en utbildningspolitisk talesperson har svårt att se på konstnär som ett yrke, då behöver arbetet med breddad rekrytering med råge överskrida insatser i områden med socioekonomiska utmaningar. Därmed inte sagt att detta inte är viktigt, det är det, men det finns många andra grupper som inte heller nås. Den här typen av uttalanden samt nedröstandet av propositionen ser vi som ett tecken på en tilltagande marginalisering av de estetiska ämnena i skolan, en utveckling som är oerhört problematisk. Politik av det slaget motverkar aktivt vilket som helst arbete konstnärliga högskolor gör med breddad rekrytering, vilket i förlängningen blir ett demokratiskt problem. Vår förhoppning är att de estetiska ämnena i framtiden kommer att få en stärkt ställning i grundskola och gymnasium och vi ser fram emot framtida insatser på området i ljuset av det nyligen nedröstade förslaget.

Genom att arbeta med breda insatser på olika nivåer i utbildningssystemet – grundskola, gymnasieskola, kulturskola och högskola – tror vi att det på riktigt kan bli möjligt att långsiktigt bredda rekryteringen. Med detta säger vi inte att vi saknar ansvar när det kommer till breddad rekrytering, det gör vi på samma vis som andra utbildningsinstitutioner och vi tar vårt ansvar på största allvar. Dock vill vi framhålla att snedrekryteringen till konstnärliga högskolor är en konsekvens av en snedvridning som uppstår långt innan en presumtiv student skickar in en ansökan till Konstfack eller någon annan konstnärlig högskola. För att komma tillrätta med den

problematiken menar vi därför att arbetet med breddad rekrytering behöver inkludera liknande arbete på alla olika nivåer i, och dimensioner av, utbildnings- och bildningssystemet.

Angående 9.3.5 Konstnärliga produktionshus för ungdomar

Vi välkomnar förslaget för statsbidrag till konstnärliga produktionshus för ungdomar och är helt eniga med utredning i fråga om att det är viktigt att öka både synligheten och deltagandet på fler socioekonomiska platser i samhället.

Som vi redan har varit inne på så är dock problemet större än att personer i områden med så kallade socioekonomiska utmaningar inte ser konstnärlig verksamhet som en möjlig utbildnings- eller karriärväg. De regionala skillnaderna behöver också adresseras mer proaktivt. I liggande förslag ska kulturhus i områden med ”socioekonomiska utmaningar” särskilt prioriteras. Som utredningen också nämner så har Konstfack redan en del verksamheter och samarbeten med kulturinstitutioner i så kallade ”socioekonomiskt utmanade” områden och Konstfack upplever att det finns en stor medvetenhet om detta inom skolan och att många inom Konstfack arbetar emot just sedimentering av elitistiska strukturer. Dessutom finns det, för Konstfack, en geografisk närhet till den typen av områden som diskuteras i det här fallet, vilket kan ha underlättat befintliga samarbeten och närvaro. Vi menar inte att vi inte kan göra mer i detta avseende, det kan vi absolut. Det som vi däremot även uppfattar som en stor utmaning är hur vi kan nå exempelvis män i glesbygd. Den kulturgeografiska klyftan ser vi således som likvärdigt problematisk. Vi skulle därför välkomna satsningar som inriktade sig på den övergripande problematiken att konsten inte når alla i samhället. Ungdomar i områden med socioekonomiska utmaningar kanske inte ser konstnär som ett möjligt yrke och det är inte lika självklart för unga män i glesbygd heller. Vi ser absolut positivt på riktade insatser och motsäger oss inte på något sätt ett sådant strategiskt arbete. Dock skulle vi se positivt på en formulering som lyfte fram utmaningarna med de regionala skillnader som föreligger och betonade vikten av att överbrygga klyftor mellan stad och land. Dessutom är vår bedömning att en något bredare formulering kan bidra till en bättre långsiktighet av författningen.

Angående 9.4.6 Offentliga inköp av konst

Vi anser att det bör komma med tydligare direktiv om att enprocentregeln ska tillämpas. I utredningen ligger betoningen väldigt mycket på flexibiliteten i regeln. Vi menar att regeln, inte med nödvändighet behöver vara tvingande, men att fränsteg från regeln ska vara undantag, inte att själva regeln är flexibel. Så som vi läser Konstnärsnämndens utredning *Ingen regel utan undantag*, så finns det framför allt mycket osäkerhet och okunskap kring regeln, vilket också framhålls i föreliggande utredning, samt att regeln helt faller mellan stolarna om det saknas rutiner eller personer som aktivt driver frågan. Vi ser givetvis positivt på de extra medel som tillskjuts Konstrådet för att kunna hävda regeln bättre. Dock anser vi att det är viktigt att det offentliga ansvar betonas tydligare i sammanhanget och att insatser framför allt görs för att aktivt informera det offentliga om dess ansvar. Vi ser väldigt positivt på tillitsbaserad styrning och menar inte att myndigheters verksamheter ska detaljstyras. Däremot finns det en otydlighet i själva flexibilitetsprincipen vilken vi tror kan fungera ogynnsamt och försvårande i sammanhanget. Tydliga direktiv är däremot något som snarare möjliggör både ansvar och handlingsutrymme (SOU 2018:47). Vi skulle alltså hellre se en betoning på tydliga direktiv samt på enprocentregeln som just en regel. Regeln kan behöva ha undantag, men ska enligt oss inte vara flexibel i sig.

Detta har givetvis att göra med ansvaret som ligger på det offentliga och att alla ska ha samma möjligheter att möta konst och få tillgång till ett rikt kulturliv. Givetvis ser vi också väldigt positivt på de arbetsmarknadsmässiga fördelar detta skapar för konstnärer och hur detta blir en möjlighet för det offentliga att ta hand om de fantastiska kompetenser som det har utbildat. Vi ser dock inte primärt på detta som en arbetsmarknadsåtgärd eller som att konsten ska lösa något annat samhällsproblem. Den primära poängen bör vara just detta – att alla får möta konst i sin vardag.

Angående 9.5.2 Konstnärrens förutsättningar att verka i regionerna

Som det framhålls på flera ställen i utredningen finns det en kulturgeografisk klyfta i Sverige och många konstnärer bor och verkar i de tre största städerna. Det diskuteras flera förslag kring hur möjligheterna ska kunna öka för konstnärer att verka i hela landet. Vi ser, liksom utredningen, positivt på en ökad närvaro av aktiva konstnärer på flera platser i landet samtidigt som vi har stor förståelse för de hinder som kan finnas för detta. Det finns, vilket utredningen diskuterar, många just ekonomiska hinder, kanske framför allt i form av avsaknaden av en större marknad. I detta avseende diskuterar utredningen exempelvis digitaliseringens möjligheter för att underlätta etablering på fler ställen i landet och ett flertal insatser såsom konstnärresidens, ny bidragsmodell och fond, etc. vilket vi ser väldigt positivt på. Just eftersom att de ekonomiska hindren är relativt närvarande i sammanhanget vill vi lyfta frågan om möjligheten att ge exempelvis konstnärer ekonomiska fördelar av att verka i hela landet, vilket skulle kunna vara en än mer proaktiv strategi. I Norge skrivs exempelvis studieskulder av i olika omfattning beroende på vilket yrke du utbildar dig till respektive var du bosätter dig, strategiska insatser som också diskuteras i SOU 2017:1. En person som utbildar sig till lärare och som verkar i Nord-Norge kan exempelvis få upp till 160 000 norska kronor avskrivet från sin studieskuld. För en grupp med så osäker arbetsmarknad som konstnärer, och som trots detta också kan ha omfattande studieskulder efter många års högskolestudier (plus eventuella merkostandslån och lån för eftergymnasiala studier), skulle en liknande modell kanske inte vara en alltför oattraktiv möjlighet.

Angående exempelvis punkterna 6.4.8 Kvinnor och män på institutionerna, 7.2.3 Andelen kvinnor och män, samt ett antal tabeller

En avslutande reflektion från vår sida är benägenheten att i statistik dela upp konstnärgruppen i kvinnor och män. Vi förstår att mycket av den använda statistiken är inhämtad från andra källor och inte genererad av utredningen. Utredningen använder sig dock konsekvent av indelningen kvinnor-män i förhållande till kön. På ett ställe i utredningen (s. 337) nämns hbtq som begrepp men vi upplever att sådana perspektiv hamnar i skymundan. Vi tycker att möjligheten att inkludera icke-binära personer bör övervägas och att detta perspektiv borde inkluderas mer, kanske framför allt då sådana perspektiv är viktiga i diskussioner om breddad rekrytering, men också för att det i allra högsta grad är relevant information i fråga om konstnärers levnadsvillkor. I både dessa avseenden är sådana perspektiv påtagligt frånvarande i utredningen.

Maria Lantz

Rektor

Tindra Thor

Föredragande

I det här ärendet har Maria Lantz, rektor, varit beslutande och Tindra Thor, vik. administrativ chef, har varit föredragande. I handläggningen har även Gunilla Muhr, prefekt, medverkat.